

Grzegorz RAK, Małgorzata PSTROCKA-RAK

Analiza przestrzennego zróżnicowania rozwoju turystyki w Polsce

Celem artykułu jest określenie stopnia rozwoju funkcji turystycznej w układzie powiatów, które z kolei ma doprowadzić do delimitacji regionów turystycznych. Autorzy przyjmują, że region turystyczny jest to część przestrzeni geograficznej, w której koncentruje się ruch turystyczny, zaś pełnienie przez region funkcji turystycznej oznacza fakt rozwijania w nim różnych form turystyki (Liszewski, 2009).

Analizując lata pierwszego dziesięciolecia XXI w. zwraca uwagę okres 2003—2008. Miał wtedy miejsce trend wzrostowy rozwoju turystyki mierzony liczbą korzystających z noclegów i udzielonych noclegów (tabl. 1). Uznać można, że ma to związek z przyspieszeniem rozwoju ekonomicznego Polski po wejściu do Unii Europejskiej. Jego krańce wyznaczone są przez dwa okresy spowolnienia ekonomicznego w kraju i recesji na świecie. Interesujące jest więc, w jakim stopniu w różnych regionach Polski wykorzystano okres dobrej koniunktury.

TABL. 1. KORZYSTAJĄCY Z NOCLEGÓW ORAZ UDZIELONE NOCLEGI W OBIEKTACH ZAKWATEROWANIA ZBIOROWEGO

Wyszczególnienie	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Korzystający z noclegów w tys.	14230,4	14174,1	14644,3	15746,5	16597,2	17512,1	18947,2	19556,1	19353,7
Udzielone noclegi w tys.	45946,1	44211,7	45347,8	46657,9	48618,4	51235,0	54953,7	56645,5	55020,1
Przyrost PKB w %	1,2	1,4	3,9	5,3	3,6	6,2	6,8	5,0	1,7

Źródło: dane GUS.

METODY BADAŃ

Artykuł jest kontynuacją dwóch opracowań poświęconych idei skonstruowania wskaźnika funkcji turystycznej, a następnie jego praktycznego wykorzystania (Rak, Pstrocka-Rak, 2008). Materiałem źródłowym opracowań poprzednich i obecnego są dane GUS o udzielonych noclegach ogółem¹ według podziału na 16 rodzajów bazy noclegowej w układzie powiatów za lata 2004—2008.

¹ W badaniu ujęto obiekty noclegowe zbiorowego zakwaterowania posiadającego 10 i więcej pokoi, nie uwzględniono obiektów „małych”, takich jak pokoje gościnne czy kwatery agroturystyczne.

Określenie funkcji turystycznej obszaru wyłącznie na podstawie informacji o udzielonych noclegach może wydawać się niewystarczające. Jest to jednak obiektywna informacja, której dokładność wynika ze skuteczności pracy urzędów statystycznych. Jej zrozumienie i zastosowanie nie wymaga skomplikowanego aparatu pojęciowego, teoretycznego i metodologicznego, a rezultaty zastosowania mogą z powodzeniem pełnić rolę informacji wejściowej dla bardziej pogłębionych analiz.

Należy postawić pytanie, dlaczego w ocenie funkcji turystycznej zastosowano nie liczbę miejsc noclegowych, a liczbę udzielonych noclegów? Istnienie bazy noclegowej nie implikuje bowiem jakiegokolwiek funkcji przez nią pełnionej. Funkcję turystyczną pełni wyłącznie ta część bazy noclegowej, z której korzystają turyści. Zatem fakt skorzystania z noclegu decyduje o możliwości funkcjonowania obiektu noclegowego, a więc determinuje jego funkcję. Wzrasta ona proporcjonalnie do liczby udzielonych noclegów, który to parametr jest istotniejszy od liczby korzystających. Im dłuższy pobyt, tym większe dochody uzyskuje właściciel obiektu noclegowego, a prawdopodobieństwo wydania większej kwoty pieniędzy przez turystę jest wyższe w przypadku dłuższego pobytu.

Problem infrastruktury noclegowej jest jednak istotny. Jej wszechstronność w zaspokajaniu odbiorców o odmiennych potrzebach, oczekiwaniach, zainteresowaniach, statusie materialnym, wieku i stanie zdrowia może świadczyć o wysoko rozwiniętej funkcji turystycznej. Na obszarach charakteryzujących się wysokiej jakości walorami turystycznymi konieczne jest zapewnienie możliwości ich poznania wszystkim grupom turystów poprzez szeroką ofertę noclegową. Im większa bowiem dominacja jednego rodzaju obiektów noclegowych w strukturze udzielonych noclegów, tym mniejsze są możliwości przyciągania nowych turystów oraz zwiększania ilości udzielonych noclegów. Pogłębia to monofunkcyjność bazy noclegowej obszaru oraz jednokierunkowość struktury ruchu turystycznego. Zwiększa się również wrażliwość sfery ekonomicznej tego obszaru na wahania koniunktury i ryzyko kryzysu, choćby w wyniku utraty zainteresowania nim dotychczasowej, a jednocześnie dominującej grupy turystów. W przypadku obszaru o lepiej rozwiniętej polifunkcyjności sfery usług noclegowych utrata jednej grupy klientów jest znacznie mniej dotkliwa, bowiem straty kompensują dochody uzyskiwane od innych grup turystów. Podsumowując, obszar charakteryzuje się tym bardziej rozwiniętą funkcją turystyczną, im więcej segmentów rynku odbiorców usług turystycznych obsługuje jego infrastruktura.

Przyjęto, że wartość wskaźnika funkcji turystycznej będzie wprost proporcjonalna do:

- a* — liczby istniejących w powiecie rodzajów bazy noclegowej, w której zostały udzielone noclegi w danym okresie (zgodnie z klasyfikacją GUS wynosi ona od 0 do 16; 0 oznacza brak bazy noclegowej, a więc wartość wskaźnika funkcji turystycznej równa jest 0);
- b* — udziału procentowego udzielonych w powiecie noclegów w relacji do ogółu udzielonych noclegów w kraju w danym okresie

oraz odwrotnie proporcjonalna do

d — odchylenia standardowego z udziałów procentowych udzielonych noclegów dla wszystkich 16 rodzajów bazy noclegowej w relacji do łącznej liczby udzielonych noclegów w powiecie w danym okresie (zakres zmienności tego parametru od 0 do 25 odzwierciedla przejście od maksymalnego do minimalnego zróżnicowania rodzajowego infrastruktury noclegowej).

Wzór na obliczenie wskaźnika funkcji turystycznej obszaru jest następujący:

$$f = (a \times b) / d$$

W przeciwieństwie do wcześniejszych opracowań (Rak, 2008) zrezygnowano z przekształcania parametrów a i d oraz rezultatu obliczeń f z wartości bezwzględnych na względne. Bardziej uniwersalna i informatywna jest bowiem skala otwarta, która pozwala uniknąć dylematu, którą wartość przyjąć za punkt odniesienia. Istotne jest również uproszczenie obliczeń i wzrost czytelności wyników.

PRZESTRZENNE ZRÓŻNICOWANIE WARTOŚCI f DLA OKRESU 2004—2008

Uśrednione wartości funkcji turystycznej f wskazują, że czołowe miejsca zajmowały powiaty ziemskie: kołobrzeski, tatrzański, cieszyński, nowosądecki, jeleniogórski, kłodzki, kamieński, nowotarski oraz dwa powiaty grodzkie — Kraków i Warszawa (tabl. 2, wyk. 1).

Powiaty ziemskie charakteryzują się najwyższym rodzajowym zróżnicowaniem funkcjonującej bazy noclegowej oraz wysokim udziałem udzielonych noclegów w skali kraju. Nie wyróżniają się one jednak najniższymi wartościami odchylenia standardowego. Jest to równoznaczne z podwyższoną koncentracją turystów w kilku rodzajach bazy noclegowej. Najwyraźniej widoczne jest to w Krakowie i Warszawie, gdzie średnia z lat 2004—2008 wynosi odpowiednio: hotele — 79,4% i 90,1% udzielonych noclegów, inne niesklasyfikowane — 9,9% i 4,8%, schroniska — 4,3% i 1,8%.

W przypadku powiatów grodzkich podwyższone wartości odchylenia standardowego kompensowane były przez wysoki udział udzielonych noclegów. Na przeciwnym biegunie znalazły się powiaty cieszyński, tatrzański i kłodzki, dla których średnie z udzielonych noclegów za okres 2004—2008 były następujące: ośrodki wczasowe — 23,8%, hotele — 22,5%, ośrodki szkoleniowo-wypoczynkowe — 15,0%, zakłady uzdrowiskowe — 14,6%.

TABL. 2. POWIATY O NAJWYŻSZEJ ŚREDNIEJ WARTOŚCI WSKAŹNIKA FUNKCJI TURYSTYCZNEJ (wielkość progno $f = 0,5$)

Powiaty lub miasta na prawach powiatu	Rodzaje bazy	Udział noclegów w relacji do kraju w %	Odchylenie standardowe	Wartość wskaźnika funkcji turystycznej					Wartość wskaźnika funkcji turystycznej <i>f</i>	Zmiana wartości <i>f</i> względem roku poprzedniego w %
				średnia z lat 2004—2008						
				2004	2005	2006	2007	2008		
Kolobrzęski	13,4	5,248	13,317	5,139	5,548	5,287	5,312	5,100	5,277	99,935
Tatrzanski	13,6	2,908	8,585	5,170	4,892	4,753	4,139	4,134	4,618	94,689
Cieszyński	13,4	2,902	9,924	4,302	4,608	3,979	3,398	3,501	3,958	95,477
Nowosądecki	13,8	2,988	11,219	4,225	3,872	3,255	3,423	3,624	3,680	96,687
Jeleniogórski	11,4	2,708	9,958	3,167	2,872	2,754	3,236	3,365	3,079	102,019
Kraków	10,6	5,036	19,049	2,754	2,975	3,040	2,776	2,467	2,802	97,598
Warszawa	9,0	6,376	21,686	2,641	2,608	2,926	2,641	2,407	2,645	98,092
Kłodzki	14,4	1,443	8,174	2,902	2,818	2,127	2,573	2,326	2,549	95,991
Kamiński	12,0	2,764	13,584	2,905	2,646	2,390	2,248	2,046	2,447	91,621
Nowotarski	15,6	1,650	10,946	2,348	2,280	2,269	2,418	2,432	2,349	100,936
Świnoujście	12,8	1,886	10,761	2,252	2,196	2,257	2,199	2,301	2,241	100,590
Pucki	11,6	1,845	11,181	1,715	1,724	2,087	2,055	2,008	1,918	104,438
Ślawnieński	11,6	1,981	12,463	1,943	1,940	1,691	1,758	1,890	1,845	99,620
Gdańsk	10,0	1,830	10,676	1,646	1,623	1,710	1,776	1,829	1,717	102,705
Ślupski	13,0	1,727	13,525	1,778	1,591	1,493	1,762	1,696	1,664	99,399
Gryficki	11,0	2,067	15,954	1,741	1,212	1,401	1,379	1,416	1,430	96,593
Koszaliński	13,0	1,689	15,863	1,401	1,476	1,298	1,415	1,330	1,384	99,079
Wrocław	9,0	2,405	16,198	1,226	1,269	1,417	1,456	1,321	1,338	102,173
Łęborski	12,2	1,242	11,692	1,358	1,309	1,263	1,276	1,270	1,295	98,372
Leski	11,6	0,920	9,742	0,762	1,016	1,224	1,352	1,211	1,113	113,434
Nowodworski	12,6	0,949	13,361	0,842	0,818	0,932	0,991	0,903	0,897	102,145
Sopot	10,6	0,924	11,085	0,757	0,718	0,926	1,012	1,017	0,886	108,407
Poznań	8,4	1,599	18,059	0,661	0,702	0,740	0,796	0,820	0,744	105,536
Tomaszowski ^a	10,4	0,520	7,426	0,742	0,696	0,713	0,849	0,654	0,731	98,077
Pulawski	10,0	0,716	11,015	0,718	0,570	0,545	0,650	0,765	0,650	102,988
Nyski	12,0	0,456	8,461	0,623	0,650	0,709	0,625	0,633	0,648	100,713
Łódź	9,4	1,050	15,510	0,579	0,670	0,608	0,637	0,684	0,636	104,620
Lubański	10,2	0,575	9,454	0,640	0,642	0,548	0,623	0,626	0,616	99,977
Bielski ^b	9,2	0,706	10,781	0,602	0,775	0,649	0,544	0,440	0,602	94,305
Gizycki	12,8	0,395	9,295	0,538	0,442	0,573	0,585	0,584	0,543	103,412
Augustowski	10,0	0,464	8,558	0,579	0,544	0,573	0,527	0,494	0,543	96,252
Mragowski	10,8	0,956	19,258	0,718	0,567	0,550	0,432	0,448	0,543	89,548

^a Woj. łódzkie, ^b Woj. śląskie.

Źródło: opracowanie własne.

Analizując dynamikę zmiany funkcji turystycznej w latach 2004—2008 można stwierdzić, że powiaty o najwyższej jej wartości wykazują trend boczny lub ujemny jej rozwoju. Jeśli przyjąć za jego miernik wielkość zmiany funkcji względem roku poprzedniego uśrednioną dla lat 2004—2008, to jedynie w pow. jeleniogórskim powiększała się ona średnio o 102%. Jednak nawet w tym przypadku zdecydowały o tym jedynie lata 2006—2008, bowiem dla 2004—2006 trend był spadkowy. Istotniejsze będzie więc określenie, które powiaty wyróżniały się trwałym trendem wzrostowym bądź spadkowym. Przyjęte w tym przypadku kryterium, to trzy- lub czterokrotne wystąpienie wyłącznie wzrostu bądź

wyłącznie spadku w badanym okresie. Zatem można ocenić negatywnie powiaty: kamieński, tatrzański, kłodzki, a spośród słabiej rozwiniętych: bielski, augustowski i mrągowski. Do liderów charakteryzujących się względną trwałością wzrostu, a jednocześnie znaczącą jego skalą, zaliczały się: powiat leski oraz Sopot, Poznań, Łódź, Gdańsk i Wrocław (tabl. 3).

TABL. 3. ZMIANA WIELKOŚCI PARAMETRÓW KSZTAŁTUJĄCYCH WSKAŹNIK FUNKCJI TURYSTYCZNEJ f WEDŁUG WYBRANYCH POWIATÓW

Powiaty lub miasta na prawach powiatu	Zmiana <i>f</i> w %	Rodzaje bazy	Udział noclegów w %	Odchylenie standardowe
		wartości w latach 2004 i 2008		
Ocena negatywna				
Mrągowski	89,548	12—10	1,1—0,9	17,8—19,3
Kamieński	91,621	12—12	3,2—2,4	13,2—14,1
Bielski ^a	94,305	9— 8	0,7—0,5	10,8— 9,7
Tatrzański	94,689	14—13	3,1—2,8	8,4— 8,7
Kłodzki	95,991	15—14	1,7—1,3	8,6— 8,1
Augustowski	96,252	10—10	0,5—0,5	8,0— 9,2
Ocena pozytywna				
Leski	113,434	11—12	0,8—1,0	11,0— 9,5
Sopot	108,407	10—11	0,8—1,0	10,4—11,1
Poznań	105,536	8— 9	1,5—1,7	17,5—19,0
Łódź	104,620	9— 9	1,0—1,2	14,8—15,2
Gdańsk	102,705	10—10	1,8—1,8	11,0—10,0
Wrocław	102,173	9— 9	2,3—2,3	16,8—15,9

^a Woj. śląskie.

Ź r ó d ł o: jak przy tabl. 1.

Najpowszechniejszą przyczyną wystąpienia trendu wzrostowego lub spadkowego jest zmiana udziału powiatu w puli udzielonych noclegów w skali kraju oraz zmiana ilości rodzajów bazy noclegowej, w której te noclegi zostały udzielone. Dynamicznie rozwijające się powiaty grodzkie są beneficjentami wzrostu liczby udzielonych noclegów w skali kraju.

Zachowanie odchylenia standardowego jest różne — możliwy jest wzrost bądź spadek. Wrocław i Gdańsk zanotowały spadek wynikający m.in. ze zmniejszenia koncentracji udzielonych noclegów w hotelach (niewywołanego wzrostem różnicowania rodzajowego bazy) z odpowiednio 68,1% oraz 42,3% w 2004 r. do 63,9% oraz 37,4% w 2008 r. Jednocześnie liczba udzielonych noclegów w hotelach wzrosła z 724,8 tys. do 846,7 tys. we Wrocławiu oraz z 358,6 tys. do

389,9 tys. w Gdańsku. W Poznaniu z kolei liczba udzielonych noclegów w hotelach wzrosła z 498,1 tys. w 2004 r. do 776,9 tys. w 2008 r., co stanowi wzrost udziału z 73,6% do 79,3% — kosztem pozostałych typów bazy noclegowej.

Spadek wartości funkcji turystycznej w przypadku powiatów przedstawionych w tabl. 3 wynika ze spadku lub stagnacji liczby udzielonych noclegów w powiecie. Przykładowo, wartość ta w pow. kamieńskim w roku 2004 wyniosła 1,49 mln, a w 2008 r. — 1,36 mln i odpowiednio: w pow. tatrzańskim — 1,45 mln i 1,56 mln, w pow. kłodzkim — 0,77 mln i 0,76 mln, w pow. mrągowskim — 0,50 mln i 0,49 mln, w pow. bielskim — 0,34 mln i 0,30 mln. Powiaty te nie tylko traciły więc swoją względną pozycję w relacji do bardziej dynamicznych konkurentów, ale również straciły zainteresowanie turystów wyrażane wskaźnikami bezwzględnymi. Zmniejszanie się zainteresowania turystyką na tych obszarach wywołuje z kolei spadek zróżnicowania rodzajowego bazy noclegowej, a w konsekwencji zawęża się zdolność usługowa rynku konsumentów. W większości przypadków doprowadza to do wzrostu odchylenia standardowego.

TABL. 4. MACIERZ ŚREDNIEJ WARTOŚCI FUNKCJI TURYSTYCZNEJ f ORAZ WYRAŻONEJ PROCENTOWO I UŚREDNIONEJ JEJ ZMIANY DO ROKU POPRZEDNIEGO (uwzględniono powiaty o wartości wskaźnika funkcji turystycznej f równej 0,05 i więcej)

Średnia zmiana wartości funkcji turystycznej do roku poprzedniego w latach 2004—2009 w %	Wartość wskaźnika funkcji turystycznej — średnia w latach 2004—2008				
	0,050—0,099	0,100—0,199	0,200—0,399	0,400—0,799	0,800
70,00—79,99	<u>tucholski</u>	x	x	x	x
80,00—89,99	<u>Radom, tomaszowski^a, święck, ostrowski^b, myślenicki, Grudziądz, debicki</u>	szczycieński, Gdynia, <u>żniński</u>	<u>Jelenia Góra, wałbrzyski</u>	<u>mrągowski</u>	x
90,00—99,99	<u>opolski^c, człuchowski, Kielce, mogileński, Opole, bocheński, bytowski, suwalski, starogardzki, wejherowski, zawierciański, bialski, goldapski, lubartowski, krośnieński^d, gryfiński, konecki, zgorzelecki, ostrzeszowski, wieluński</u>	<u>Olsztyn, chojnicki, międzychodzki, włodawski, limanowski, piotrkowski, drawski, zamojski, pilski, kartuski, wałecki, starogardzki, wadowicki, Bydgoszcz, brodnicki</u>	<u>inowrocławski, Lublin, kielecki, gorlicki, kościerski, bydgoski, gnieźnieński</u>	<u>bielski^e, suski, augustowski, Szczecin, tomaszowski^f</u>	<u>kamieński, tatrzański, cieszyński, kłodzki, gryficki, nowosądecki, Kraków, Warszawa, łębski, koszaliński, słupski, sławieński, kołobrzesci</u>

a Woj. lubelskie. b Woj. wielkopolskie. c Woj. opolskie. d Woj. lubuskie. e Woj. śląskie. f Woj. łódzkie.

TABL. 4. MACIERZ ŚREDNIEJ WARTOŚCI FUNKCJI TURYSTYCZNEJ f ORAZ WYRAŻONEJ PROCENTOWO I UŚREDNIONEJ JEJ ZMIANY DO ROKU POPRZEDNIEGO (dok.)

Średnia zmiana wartości funkcji turystycznej do roku poprzedniego w latach 2004—2009 w %	Wartość wskaźnika funkcji turystycznej — średnia w latach 2004—2008				
	0,050—0,099	0,100—0,199	0,200—0,399	0,400—0,799	0,800
100,00—109,99	<u>Zamość</u> , <u>szczęciński</u> , <u>zgieński</u> , <u>świdnicki</u> ^g , <u>białostocki</u> , <u>janowski</u> , <u>jarosławski</u> , <u>zielenogórski</u> , <u>bolesławiecki</u> , <u>płocki</u> , <u>Przemyśl</u> , <u>Rybnik</u>	ślubicki, Toruń, krakowski, wrocławski, Częstochowa, bełchatowski, <u>Bielsko-Biała</u> , <u>bieszczadzki</u> , <u>Gliwice</u> , <u>strzelecko-drezdenecki</u> , Katowice	poznański, żywiecki, <u>koniński</u> , <u>wschowski</u> , <u>krośnieński</u> ^h , ostródzki	<u>łubański</u> , <u>nyski</u> , puławski, giżycki, <u>Łódź</u> , <u>Poznań</u>	Świnoujście, nowotarski, jeleniogórski, nowodworski, <u>Wrocław</u> , <u>Gdańsk</u> , <u>pucki</u> , <u>Sopot</u>
110,00—119,99	<u>Rzeszów</u> , <u>Gorzów Wielkopolski</u> , <u>nowosolski</u> , Zielona Góra, <u>piaseczyński</u> , <u>sanocki</u> , <u>legionowski</u> , <u>malborski</u>	<u>międzyrzecki</u> , <u>sułciński</u> , <u>pisowski</u> , <u>Białystok</u>	leszczyński	<u>olsztyński</u> , <u>aleksandrowski</u> ⁱ , <u>świebodziński</u>	leski
120,00	hajnowski, <u>węgrzewski</u> , <u>gdański</u> , buski	wolsztyński, <u>ilawski</u>	x	x	x

g Woj. dolnośląskie. h Woj. podkarpackie. i Woj. kujawsko-pomorskie.

U w a g a. Poprzez pogrubienie oznaczono miejscowości, w których przyrost wskaźnika funkcji turystycznej w stosunku do roku poprzedniego wystąpił 3 lub 4 razy (na 4 możliwe) w latach 2004—2008, z kolei podkreślenie oznacza przyrost wskaźnika funkcji turystycznej w stosunku do roku poprzedniego 0 lub 1 raz (na 4 możliwe) w latach 2004—2008.

Ź r ó d ł o: jak przy tabl. 1.

W analizowanym okresie najsilniejszą pozycję w stopniu rozwoju funkcji turystycznej oraz jej dynamice trwałości trendu jednocześnie osiągnął pow. leski, a najsłabszą pow. tucholski. Powiat leski wyróżniał dynamiczny przyrost liczby udzielonych noclegów — z 0,36 mln w 2004 r. do 0,54 mln w 2008 r., jak też średniej liczby noclegów przypadających na 1 turystę — z 3,91 do 4,57. W 2008 r. najwięcej noclegów przypadało na zakłady uzdrowiskowe (28,2%), ośrodki wczasowe (26,6%) oraz ośrodki szkoleniowo-wypoczynkowe (20,9%). Drugorzędną rolę odgrywały schroniska, pensjonaty i ogólnodostępne domki turystyczne. Największa dynamika w tej kategorii dotyczyła zakładów uzdrowiskowych, które z 20,6 tys. w 2004 r. wzrosły do 153,5 tys. w 2008 r.

Wykres 2 ilustruje przestrzenne zróżnicowanie dynamiki i trwałości trendu funkcji turystycznej. Do pozytywnie wyróżniających się obszarów należy zaliczyć powiaty województw: lubuskiego, warmińsko-mazurskiego, podkarpackiego oraz pomorskiego, które przecież kwalifikują się do kategorii obszarów drugiego rzędu istotności pod względem wartości funkcji turystycznej. Reprezentują one wyższą dynamikę niż tradycyjne obszary recepcji (bałtycki, karpacki).

PRÓBA PRZEPROWADZENIA REGIONALIZACJI TURYSTYCZNEJ POLSKI

Jako podstawę źródłową przeprowadzenia delimitacji regionów turystycznych Polski wykorzystano wykr. 1. W pierwszym etapie zredukowano liczbę klas poprzez ich połączenie. Z sześciu klas utworzono trzy, a łączenie było następujące: dla powiatów kategorii I f była równa 0,400 lub więcej, dla kategorii II f wynosiła od 0,100 do 0,399, a f dla powiatów kategorii III — od 0,050 do 0,099. Scalenie klas oraz usunięcie granic administracyjnych zwiększyło czytelność mapy (wykr. 3).

Następnym krokiem była eliminacja powiatów kategorii III, gdzie ruch turystyczny nie miał (jeszcze) formy masowej. Z punktu widzenia teorii cyklu życiowego regionu turystycznego znajdują się one bowiem dopiero w fazie introdukcji/inicjalnej, podczas gdy kategoria II oznacza zazwyczaj funkcjonowanie na ścieżce wznoszącej, a kategoria I — zbliżanie się do fazy dojrzałości/stagnacji.

Kolejny etap polegał na generalizacji granic powiatów. Należało zatem wygładzić linię granic poprzez usunięcie wahań o niskiej amplitudzie, ale wysokiej częstotliwości, przy jednoczesnym zachowaniu generalnego kierunku biegu granicy. Do tego celu wykorzystano program Corel PhotoPaint X4 i zastosowano funkcję filtru dolnoprzepustowego (siła — 100%, promień — 20) oraz posteryzacji (poziom 3). Rezultat, już po nałożeniu obrazu regionów na podkład, przedstawia wykr. 4. Większość regionów ma jedną lub kilka stref rdzeniowych (oznaczonych ciemniejszym odcieniem), które identyfikować można z obszarami o podwyższonej wartości funkcji turystycznej. Wokół nich występowały strefy o niższych jej natężeniach, oznaczone jaśniejszym odcieniem.

Przyjęcie powiatów za jednostki odniesienia niesie ze sobą zalety i wady. Jest kompromisem w zakresie skali pomiędzy 2478 gminami (NUTS 5) a 16 województwami (NUTS 2) bądź 45 podregionami (NUTS 3). Zaletą jest czytelność obrazu wynikowego i łatwość jego aktualizacji oraz porównań w różnych okresach. Skala powiatu na dobrym poziomie dokładności oddaje przebieg granic regionów wielkoprzestrzennych (pojeziernych, nizinnych i wyżynnych) oraz metropolitalnych. Zaakceptować można również wynik dla wielkoprzestrzennych regionów górskich, gdzie dominowały te o strukturze węzłowo-linearniej. Najmniej korzystna sytuacja wystąpiła w przypadku regionu bałtyckiego, gdzie strefa o najwyższym poziomie funkcji turystycznej koncentrowała się linearnie wzdłuż wybrzeża w pasie o szerokości ok. 10—15 km, podczas gdy granice właściwych jej powiatów sięgały aż na odległość 40—50 km od wybrzeża (Durydiwka, 2008). Dlatego w tym przypadku powinno się stosować gminy jako jednostki odniesienia, co jednak radykalnie zwiększyłoby złożoność delimitacji regionów dla pozostałego obszaru Polski.

Na wykr. 5 mapę obszarów o podwyższonej wartości funkcji turystycznej nałożono na dwa podkłady przedstawiające przebieg stref krajobrazowych Polski oraz parki krajobrazowe i narodowe wraz z otulinami. Widoczne jest, że wyróżnione obszary koncentrują się w strefach charakteryzujących się zróżnicowanymi, zmiennymi, dynamicznymi i kontrastowymi, ale jednocześnie harmonijnymi elementami krajobrazu/środowiska geograficznego, czyli w pasmach gór, pobrzeża, pojezierzy i wyżyn. To właśnie ich przyrodnicze bądź przyrodniczo-kulturowe bogactwo, piękno, harmonia i stan zachowania wpłynął na decyzję o objęciu ich ochroną. Turyści poszukują właśnie takich cech, dlatego nie wzbudza zaskoczenia fakt, że w granicach zaproponowanych regionów turystycznych zawiera się większość obszarów chronionych. Fakt ten byłby jeszcze bardziej widoczny, gdybyśmy uwzględnili na mapie regionalizacji również powiaty należące do kategorii III, o najsłabiej rozwiniętej funkcji turystycznej, znajdujące się w inicjalnej fazie rozwoju (np. w paśmie wyżyn wzdłuż wschodniej granicy Polski).

Uzupełnieniem wyk. 4 i 5 jest zestawienie regionów turystycznych w tabl. 5. Regiony wydzielono na podstawie granic powiatów, dlatego też podano zasięg

TABL. 5. REGIONY TURYSTYCZNE POLSKI

Nazwa i typ regionu turystycznego		Powiaty i miasta na prawach powiatu wchodzące w skład regionu/subregionu turystycznego	Średnie w latach 2004—2008		Zmiana <i>f</i> w % przyrostów <i>f</i> do roku poprzedniego	Udział w % noclegów w relacji do udzielonych w regionie w 2008 r.
			<i>f</i>			
			<i>a</i> <i>b</i> <i>d</i>			
Bałtycki	W	Świnoujście, kamieński, gryficki, kołobrzesci, koszaliński, sławieński, słupski, lęborski	24,00		96,40 (1)	OW — 44,3; ZU — 26,6; H — — 8,2
			15,2 18,6 11,8			
Gdański	W	pucki, nowodworski	3,10		101,50 (2)	OW — 48,8; H — 12,9; OSW — — 12,7
			13,0 2,8 11,7			
	M	Gdynia, Sopot, Gdańsk	3,57		104,07 (3)	H — 42,1; IN — 15,7; ZU — — 10,1
			12,0 3,2 10,8			
Lubusko-pomorski	W	leszczyński, wschowski, wolsztyński, świebodziński, ślubicki, suleciński, międzyrzeczki, międzychodzki, strzelecko-drezdenecki, pільski, walecki, drawski, stargardzki	5,01		104,00 (3)	OSW — 27,0; H — 20,8; OW — — 19,8
			14,4 2,9 8,3			
	M	Szczecin	0,41		97,86 (1)	H — 75,9; IH — 11,0; IN — 7,3
			6,0 1,2 18,2			
	W	poznański, gnieźnieński, koniński, żniński, inowrocławski, bydgoski, aleksandrowski, włocławski	4,81		99,00 (1)	ZU — 58,2; H — 14,3; OSW — — 7,2
			15,0 4,2 13,1			
Wielkopolsko-kujawski	M	Poznań	0,74		105,54 (4)	H — 79,3; IN — 6,4; S — 4,4
			8,4 1,6 18,1			
		Bydgoszcz, Toruń	0,35		100,41 (2)	H — 81,8; IH — 9,3; S — 5,7
			7,4 0,9 19,1			
Kaszubski	W	kartuski, kościerski, chojnicki	0,82		94,54 (1)	OW — 50,9; OSW — 22,0; H — — 8,7
	11,2 0,9 12,4					
Mazursko-augustowski	W	brodnicki, iławski, ostródzki, olsztyński, Olsztyn, mrągowski, szczycieński, piski, giżycki, augustowski	5,70		99,26 (1)	H — 41,5; OW — 21,1; SW — — 10,7
	15,4 3,9 10,6					

TABL. 5. REGIONY TURYSTYCZNE POLSKI (dok.)

Nazwa i typ regionu turystycznego		Powiaty i miasta na prawach powiatu wchodzące w skład regionu/subregionu turystycznego	Średnie w latach 2004—2008		Zmiana <i>f</i> w % przystosów <i>f</i> do roku poprzedniego	Udział w % noclegów w relacji do udzielonych w regionie w 2008 r.
			<i>f</i>			
			<i>a</i> <i>b</i> <i>d</i>			
Wrocławski	M	Wrocław	1,34	9,0 2,4 16,2	102,17 (3)	H — 63,9; IN — 23,8; OSW — 4,6
	W	tomaszowski, piotrkowski, bełchatowski	1,54	12,8 0,9 7,8	94,97 (1)	H — 31,4; IN — 16,4; ODT — 15,3
Łódzki	M	Łódź	0,64	9,4 1,0 15,5	104,62 (3)	H — 63,0; DW — 13,9; OSW — 7,7; IH — 7,7
	M	Warszawa	2,65	9,0 6,4 21,7	98,09 (1)	H — 89,4; IN — 5,2; IH — 1,7
Świętokrzyski	W	kielecki	0,26	8,8 0,3 11,5	91,96 (1)	H — 42,3; S — 26,9; IH — 10,4
	W	puławski, Lublin, zamojski, włodawski	3,53	15,4 1,7 7,4	92,33 (0)	H — 28,3; ZU — 23,3; OW — 12,1
Krakowski	W	krakowski, wadowicki	0,43	9,8 0,4 9,6	98,84 (1)	H — 43,4; OSW — 16,0; IN — 10,7
	M	Kraków	2,80	10,6 5,0 19,0	97,60 (2)	H — 81,6; IN — 8,6; S — 4,1
Sudecki	W	lubąński, Jelenia Góra, jeleniogórski, wałbrzyski, kłodzki, nyski	11,57	15,8 5,8 8,0	98,10 (1)	OW — 25,4; H — 24,5; OSW — 11,7
Karpacki zachodni	W	cieszyński, bielski, żywiecki, suski, nowotarski, tatrzański, limanowski, nowosądecki, gorlicki	25,09	16,0 12,4 7,9	95,40 (1)	ZU — 26,3; OW — 20,4; H — 18,5
Karpacki wschodni	W	krasniński, leski, bieszczadzki	1,90	12,0 1,5 9,5	104,63 (3)	ZU — 40,0; OW — 18,7; OSW — 16,9

U w a g a. W — region wielkoprzestrzenny; M — region metropolitalny; H — hotele, IH — inne hotelowe; ZU — zakłady uzdrowiskowe; OW — ośrodki wczasowe; OSW — ośrodki szkoleniowo-wypoczynkowe; S — schroniska; DW — domy wycieczkowe; ODT — ogólnodostępne domki turystyczne; IN — inne niesklasyfikowane.

Ź r ó ł o: opracowanie własne.

każdego z nich wskazując, które powiaty do niego należą. W zasadzie spełnione zostało kryterium spójności (zwarłości przestrzennej) i rozłączności regionów. Jedynie region lubelski składa się z 4 subregionów, a sudecki rozdzielony jest w dwóch miejscach wąskimi pasmami przez powiaty kamiennogórski i lwówecki. Zdecydowano też o włączeniu powiatów brodnickiego i augustowskiego do regionu mazurskiego oraz pow. krośnieńskiego do karpackiego wschodniego. Celem tego zabiegu było uniknięcie tworzenia nadmiernej ilości regionów, w sytuacji kiedy ich cechy środowiskowe i/lub parametry składające się na wartość/dynamikę funkcji turystycznej uzasadniają ich agregację. Ponadto, gdyby w regionalizacji uwzględniać również powiaty III kategorii, to pełniłyby one funkcję łącznika pomiędzy powiatami I i II kategorii, co dotyczy najbardziej regionu lubelskiego.

Podsumowanie

W Polsce wyróżnić można cztery kategorie wielkoprzestrzennych (niemetropolitalnych) regionów turystycznych: wysoko rozwinięte, lecz regresywne; słabo/średnio rozwinięte i progresywne; średnio/silnie rozwinięte i stagnujące; słabo rozwinięte, a jednocześnie regresywne. Do pierwszej kategorii należą regiony karpacki zachodni oraz bałtycki, o wartości funkcji turystycznej odpowiednio: 25,09 i 24,00, gdzie koncentrowało się 31% udzielonych w kraju noclegów. W okresie 2004—2008 wzrost wartości funkcji f względem roku poprzedniego wystąpił tylko 1 raz, przy średniej jej wielkości wynoszącej 95,4% i 96,4% stanu z roku poprzedniego. Do kategorii drugiej należą regiony lubusko-pomorski ($f = 5,01$) i karpacki wschodni ($f = 1,90$), które łączy trzykrotne wystąpienie wzrostu wartości funkcji na cztery możliwe, o skali tego wzrostu rzędu 104% do roku poprzedzającego. Skupiają one 4,4% udzielonych noclegów. Do regionów turystycznych stagnujących należy zaliczyć regiony średnio rozwinięte, jak wielkopolsko-kujawski ($f = 4,81$) i mazursko-augustowski ($f = 5,70$) oraz silnie rozwinięty region sudecki ($f = 11,57$), w których udzielono 13,9% noclegów, ale wartość funkcji turystycznej maleje, osiągając 98—99% stanu z roku poprzedniego. Z kolei do regionów słabo rozwiniętych i regresywnych należą świętokrzyski ($f = 0,26$), kaszubski ($f = 0,82$), łódzki ($f = 1,54$), które łączy najwyższe tempo spadku spośród wszystkich regionów (rzędu 92—95%, a więc wzrost wystąpił maksymalnie raz), a jednocześnie miał miejsce najniższy udział udzielonych noclegów — łącznie 2,1% ogółu w kraju. Spośród regionów metropolitalnych pozytywnie wyróżniały się: trójmiejski, Poznań, a także Wrocław i Łódź.

LITERATURA

- Durydiwka M. (2008), *Przestrzenne zróżnicowanie funkcji turystycznej na obszarach wiejskich w Polsce*, [w:] Gołembski G. (red.), *Nowe trendy rozwoju turystyki*, Wydawnictwo PWSZ, Sulechów, s. 399—408
- Kondracki J. (1988), *Geografia fizyczna Polski*, PWN, Warszawa
- Liszewski S. (2009), *Przestrzeń turystyczna Polski. Koncepcja regionalizacji turystycznej*, [w:] *Współczesne problemy przemian strukturalnych przestrzeni geograficznej*, Akademia Pomorska w Słupsku
- Rak G. (2008), *Przestrzenne zróżnicowanie poziomu rozwoju turystyki Polski w świetle nowych wskaźników funkcji turystycznej*, [w:] Gołembski G. (red.), *Nowe trendy rozwoju turystyki*, Wydawnictwo Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej, Sulechów
- Rak G., Pstrocka-Rak M. (2008), *Przestrzenne zróżnicowanie rozwoju turystyki województwa dolnośląskiego w świetle wskaźników funkcji turystycznej*, [w:] Staniewska-Zątek W. i in. (red.), *Turystyka i rekreacja jako formy aktywności społecznej*, Wielkopolska Wyższa Szkoła Turystyki i Zarządzania, Poznań
- Walczak M., Bidlasik M. (2007), *Obszary chronione w Polsce* (pdf), Instytut Ochrony Środowiska, Warszawa

SUMMARY

The majority of significant Polish papers concerning the tourist regionalization of Poland are conceptually connected with tradition of physical geography, which focuses on the features of landscape. Thus the tourist flow is treated as a less important factor, whereas the qualities and attractions of the geographical environment are appreciated. This reason makes the functional and space-time analyses difficult. Therefore the authors made this paper which touches the problem of tourist regionalization of Poland based on statistics of tourist movement and tourist infrastructure. 21 regions were specified. The most important are: coastal region, Carpathian, Sudetan and four lakeland regions.

РЕЗЮМЕ

Большинство считающихся важными в польской литературе разработок по туристической регионализации связывает ее с физической географией, в которой важнейшим отнесением сравнения является признак пейзажа. На первый план выдвигаются достоинства географической среды. Этот подход делает невозможным обследование районов с функционально-динамической точки зрения. Поэтому авторы на основе характеристики туристического движения и ночлежной инфраструктуры в системе повятов разработали регионализацию туристики в Польше. Были выделены 21 туристические районы, среди которых к самым важным принадлежат: приморский, карпатский, судетский и четыре озерных района.